

MALONUMO SUPRATIMAS EPIKŪRO ETIKOJE

K. RICKEVICIŪTĖ

Epikūras (341—270 pr. m. e.) sukūrė filosofinę mokyklą, kuri išsilai-
kė senovės Graikijoje ir Romoje daugiau kaip aštuoni šimtmečiai ir turėjo
tiek daug pasekėjų, kad jų, doksografo Diogeno Laercijaus žodžiais, nega-
lėtų sutalpinti ištisi miestai. Ši filosofija turėjo neabejotinos reikšmės ma-
terializmui ir gamtos mokslams iki pat mūsų laikų, todėl Epikūro palikimo
studijavimas buvo ir lieka svarbus ir reikšmingas. Vertindami Epikūro
mokslą pagal antikinio gyvenimo galimybes ir nurodydami kai kurių jo
pozicijų ribotumą bei nepriimtinumą, idealistų ginčijamas arba iškrai-
pomus pažangiąsias epikūrizmo mintis, materialistai jį gina, aiškina ir
propaguoja.

Iš daugelio Epikūro knygų, kuriose jis dėstė savo mokslą, liko tik
nedaugelis fragmentų, kurių daugumas tiesiogiai arba netiesiogiai siejami
su etikos problemomis. Labai svarbus etikai yra išlikęs Epikūro laiškas
Menekėjui, kuriame glaustai, susintetintai yra išdėstyti pagrindiniai Epi-
kūro etikos principai. Pagaliau epikūrizmą pažinti padeda tai, kad jis tu-
rėjo daug pasekėjų, per kuriuos sužinome, ko mokė mokyklos kūrėjas. Bene
žymiausias šios srities palikimas yra Romos filosofo Lukrecijaus veikalas
„Apie daiktų prigimtį“, kuriame gražia poetine forma glaustai išdėstytos
pagrindinės daugiatomio Epikūro veikalo „Apie gamtą“ mintys. Netenka
abejoti, kad Lukrecijus gerai žinojo ir kitų senovės filosofų sistemas, bet
Epikūrą jis vertino labiausiai. Tai, kad Lukrecijaus mintys atitinka Epikū-
ro mokslą, liudija jo paties žodžiai Epikūru:

Graikų genties puošmena, tavim dabar sekdamas, taikau

Savo žingsnius nukreipti tvirtai į pėdsakus tavo¹.

Todėl veikalo „Apie daiktų prigimtį“ mintys daugeliu atveju neabejotinai
argumentuoja tezes apie Epikūro samprotavimus. Pagaliau, žinių apie
Epikūrą paliko ne tik jo pasekėjai, bet ir tie, kurie jį komentavo, su juo
ginčijosi, vienaip ar kitaip jį vertino. Visa tai įgalina atkurti šio mąstytojo
filosofinę sistemą ir jo etiką.

Epikūro logiškai vientisą filosofinę sistemą sudaro trys dalys: logika
(kanonika), fizika ir etika², tačiau ne visos šios jo sistemos dalys turėjo
vienodą reikšmę. Filosofija, Epikūro supratimu, turi išmokyti žmogų gy-
venti laimingai³. Dėl tokio praktinio filosofijos pobūdžio svarbiausią reikš-
mę šis filosofas skyrė etikai ir galvojo, kad žinios apie gamtą ir mąstymą

¹ Lukrecijus, Apie daiktų prigimtį, V., 1964, p. 177.

² Diogenes Laertius, Leben und Meinungen Berühmter Philosophen, Berlin, 1955,
Buch X, 29, S. 236.

³ Ten pat, 122, p. 279—280.

yra reikalingos ir būtinos tik tiek, kiek jos padeda žmogui gyventi laimingai ir maloniai.

Būdamas vergvaldžių klasės atstovas, Epikūras savo etiką skiria ano meto graikui-vergvaldžiui, norėdamas jam parodyti, kaip išsigelbėti nuo to, kas drumsčia ramybę ir džiaugsmą. Tokia etikos kryptis ano meto graikams buvo artima apskritai, o Epikūro epochoje ją diktavo pats gyvenimas. Ankstesnio laikotarpio graikas, savarankiškos Graikijos pilietis, aktyviai dalyvavo, tvarkant valstybės reikalus, ir buvo labai susigyvenęs su savo laiko visuomene, todėl ir savo egzistavimo esmės jis dažniausiai ieškodavo visuomeninėse bei valstybinėse sferose. Epikūro laikais politinis ir ekonominis graikų gyvenimas iš esmės pasikeitė. Graikijos kultūrą Aleksandro Makedoniečio užkariavimai išplatino toli už Graikijos ribų, bet vidinis graikų gyvenimas, netekus laisvės, darėsi vis labiau pakrikęs. Ypač tai išryškėjo po Aleksandro Makedoniečio mirties, kai nesibaigiančios kovos dėl sostų privedė kraštą prie politinių suirucių. Valdovai ir valstybės vyrai kaitaliodavo savo principus pagal reikalą ir tenkinoši tuščiomis kalbomis apie patriotizmą bei pasiaukojimą, o tikrai aukotis, atrode, jau niekas nemokėjo. Aišku, kad eiliniam ano laiko žmogui sunku buvo susiorientuoti tame politinių įvykių sraute. Nuolatos naujai persiformuojančiose valstybėse jis pasijuto nereikšmingas vienetą, kurį gyvenimas vertė stengtis įtikti valdovams arba pasitraukti nuo visuomeninio gyvenimo ir ramybės ieškoti kitur. Senomis visuomeninėmis vertybėmis to laiko žmogus jau nebepasitikėjo ir laukė, kad filosofija jam nurodytų kitokias. Tai ir paaiškina tą faktą, kad trys tuo metu susiformavusios filosofinės kryptys — epikūrizmas, stoicizmas ir skepticizmas — sprendžia nevienodai, bet tuos pačius praktinius uždavinius, moko žmogų gyventi ir laimės ieškoti pačiame savyje, savo gyvenime.

Vadinasi, Epikūro etika yra graikų politinio ir ekonominio smukimo išdava. Kita vertus, šiame moksle atsispindi ano meto graiko protestas, jo nenoras atsakyti savo žmogiškųjų teisių; tų teisių pagrindo epikūrizmas ieško atskiro individo gyvenime, nesiedamas jo su visuomene. Žmogus čia atplėšiamas nuo visuomeninės gamybos ir nuo kitų visuomenės narių. Tai apsprendžia individualistinį ir stebėtojiškąjį šios etikos pobūdį. Tačiau Epikūro etika neatplėšiama nuo realaus gyvenimo ir tuo ji priešpastatoma tuo laiku plačiai paplitusioms įvairioms idealistinėms asketizmo bei mistizmo srovėms. Epikūrizmas ima žmogų tokį, koks jis yra tikrovėje, ir nurodo, kad už savo laimę žemėje žmogus pats yra atsakingas. Gamta jam davė viską, kas reikalinga laimei. Dvasioje jįs yra laisvas, ir jo laimė priklauso tik nuo to, kiek jis pažįsta gamtą ir patį save. Išmokęs objektyviai atskirti tiesą nuo klaidos, jis sugebės iš savo gyvenimo pašalinti baimę ir skausmą ir gyvenimą padarys gražų, malonų, laimingą. Epikūro filosofijoje laimė siejama su malonumu, o pastarasis — su pažinimu ir dorove. „Gyvenimas negali būti malonus, jei jis nėra protingas, doras ir teisingas, bet taip pat nėra protingo, doro ir teisingo gyvenimo, kuris nebūtų malonus“⁴.

Epikūras įrodinėja, kad laimingas gyvenimas yra tas, kuriame žmogus gyvena maloniai ir be skausmų. Malonumu šis išminčius vadina visa tai, kas teikia džiaugsmo, o skausmu — kas kankina. Remdamasis tokiu apibrėžimu, jis kategoriškai tvirtina, kad malonumas yra gėris, o skausmas — blogis, todėl gyvenant reikia vengti skausmo ir siekti malonumo. Pastaroji etinė taisyklė, Cicerono perteikiamais Epikūro žodžiais, nereika-

⁴ *Diogenes Laertius*, cit. veik., X, 132, p. 284.

lauja jokių įrodymų. Ji yra „akivaizdi“, kaip ir tokios tiesos, kad „ugnis — karšta, sniegas — baltas arba medus — saldus“⁵.

Filosofijos istorijoje yra įprasta Epikūro etiką sieti su Aristipo mokymu⁶. Pagrindą tam duoda tas faktas, kad abu filosofai buvo hedonistai, tvirtinę, jog laimę sudaro malonumų patyrimas. Vienok, paanalizavus, kaip Epikūras supranta malonumą, darosi aišku, kad jo etika tik formaliai yra panaši į kirenaikų, o savo esme ji yra daug artimesnė Demokrito filosofijai.

Reikalas tas, kad malonumas Epikūro etikoje nėra savitikslis, o tik priemonė pasiekti laimei. Tuo tarpu laimei labiausiai trukdo baimė. Žmogus, pasak Epikūro, nelaimingas tampa visų pirma, bijodamas paslaptinių gamtos reiškinių ir mirties, todėl filosofijos reikalas išaiškinti bendriausius gamtos reiškinių dėsnius, kurių žinojimas padėtų išsigelbėti nuo paslaptinių reiškinių baimės. Taigi, etikai reikalingos žinios iš fizikos ir tam reikalui labai tiko atomistinė Demokrito teorija, pagal kurią visi reiškiniai yra priežastingai tarpusavyje susiję. Kūrybiškai pertvarkęs atomistinę Demokrito teoriją, Epikūras sugebėjo moksliskai, nesiremdamas dievu, išspręsti daug fizikos ir etikos problemų, tačiau, nežiūrint to, jo savarankiškumas šioje srityje, idealistinėse filosofijos istorijose yra ginčijamas. Išanalizavęs Plutarcho, Cicerono, Seksto Empiriko, Leibnico ir kitų samprotavimus šiuo klausimu, Marksas prieina išvadą, jog, nepaisant skirtingo tyrinėjimo pobūdžio, „visi jie sutaria, kad Epikūras savo fiziką paėmė iš Demokrito“⁷. Nesutikdamas su tais, kurie sumenkinio Epikūro vaidmenį filosofijoje, teigdami, kad jis paprastai atkartoją Demokrito atominę teoriją, Marksas savo darbe „Demokrito natūrfilosofijos ir Epikūro natūrfilosofijos skirtumas“ parodo, kad Demokritas ir Epikūras turėjo bendrą išieities tašką, o daugelį filosofinių klausimų Epikūras sprendė savarankiškai ir skirtingai. Žinoma, šis bendras išieities taškas ir leidžia konstatuoti, kad Epikūras tęsia tą filosofiją, kurią Leninas apibendrinančiai vadino materialistine Demokrito linija. Abu senovės filosofai aiškino, kad visaata susideda iš atomų ir tuštumos. Tačiau Demokritas mokė, jog atomai yra nedalūs, jų yra be galo daug ir jie skiriasi vienas nuo kito tik savo forma. Iš šių nedalomųjų kūnų susibūrimo susidaro daiktai, kurių specifiką apsprendžia anųjų padėtis ir tvarka⁸. Tuo tarpu, pasak Epikūro, nedalūs ir nekinatami atomai skiriasi tarpusavyje ne tik forma, bet ir didumu bei svoriu. Šie nevienodo svorio atomai nuolatos mechaniškai juda tuštumoje trejopu judėjimu⁹. Pirmiausia, atomai juda tiesia linija, tačiau krisdami jie spontaniškai atsitraukia nuo tiesios linijos. Pagaliau susidūrę atomai atsitrenkia vienas nuo kito ir tuo būdu sudaro dar vieną judėjimo formą.

Nauja Epikūro moksle buvo spontaniškas atomų atsitraukimas nuo tiesialinijinio judėjimo. Cicerono teigimu, Plutarchas (o po jo ir daugelis kitų) kaltina Epikūrą, kad jo mokyme atomų atsitraukimas įvyksta be priežasties, o fizikas pagal juos šitaip aiškinti reiškinių neprivalo¹⁰. Marksas, prieštaraudamas tokiai nuomonei, savo daktarinėje disertacijoje pabrėžia spontaninio atomų atsitraukimo teorijos reikšmę, materialiskai aiškinant reiškinius. Šioje teorijoje yra spėjama apie dialektinį materijos judėjimo pobūdį. Šia teorija į filosofiją yra įvedama atsitiktinumo sąvoka,

⁵ *Cicero M. T.*, *De finibus bonorum et malorum*, Leipzig, 1873, Lib. I, cap. IX, 30, p. 22.

⁶ *Tatarkiewicz W.*, *Historia filozofii*, I, Warszawa, 1959, str. 183; *Legowicz Jan*, *Zarys historii filozofii*, Warszawa, 1964, str. 49; *Überweg F.*, *Grundriss der Geschichte der Philosophie des Altertums*, Berlin, 1894, S. 286.

⁷ *К. Маркс и Ф. Энгельс*, *Из ранних произведений*, стр. 30.

⁸ *Материалисты древней Греции*, М., 1955, стр. 58.

⁹ *Diogenes Laertius*, cit. veik., X, 54—62, p. 251.

¹⁰ *Cicero M. T.*, cit. veik., Lib. I, cap. 6, 19, p. 14.

gelbstinti nuo fatalizmo, į kurį pakliūva Demokritas, aiškindamas gamtos reiškinius. Marksas sutinka su Lukrecijum; kuris pastebi, kad atsitraukimas praplėšia „likimo dėsnius“, ir kad, pritaikius tą teoriją sąmonei, galima pasakyti, jog atomo atsitraukimas yra kažkas tokio jo krūtinėje, kas gali prieštarauti ir priešintis¹¹.

Šia paprasta, šių dienų akimis žiūrint, gana naivia atomine teorija Epikūras išaiškino be jokių dievų, vien mechaniskai veikiančiomis materialinėmis jėgomis sudėtingiausius reiškinius: visatą, pasaulio daiktus, žmogų ir jo psichiką.

Taigi, ir sielos problemą Epikūras sprendžia materialistiškai, Demokrito pavyzdžiu. Demokritas sielą sutapatina su protu ir teigia, kad ją sudaro labai smulkūs ir apvalūs atomai¹². Priešpastatydamas savo mokslą Parmenido, Platono, Aristotelio ir kitoms idealistinėms teorijoms, Epikūras taip pat aiškina, kad siela, kaip ir kūnas, yra materialinė ir susideda iš atomų¹³. Sielos atomai yra apvalūs, labai smulkūs, lygūs ir judrūs. Jie yra išsiskirstę po visą kūną tokia proporcija, kad vienam sielos atomui atitinka daugybė kūno atomų. Proporcija ir atitinkamas sielos ir kūno atomų persipynimas pagimdo naują struktūrą — žmogų, o šis jau turi tokių savybių, kurių neturi nei kūnas, nei siela atskirai. Svarbiausios iš tų savybių jūtimai ir sąmonė — egzistuoja tik tol, kol yra žmogus¹⁴.

Sąmonės turinys ir būseną priklauso nuo kūno ir sielos atomų judėjimo. Reguliarus, harmoningas atomų judėjimas ir yra malonumo pagrindas. Tuo tarpu sielos atomų judėjimo sutrikimas sukelia nemalonumo jausmą, o sutrikus kūno atomų judėjimui, jaučiamas skausmas. Todėl Epikūras ir reikalauja, kad filosofija išmokytų žmogų, pažinus atomų judėjimo dėsningumus, šalinti iš gyvenimo nemalonumus bei skausmą ir užtikrinti sau laimę. „Reikia visą mūsų stropumą nukreipti į tai, kas užtikrina laimę, nes juk ją turėdami, turime viską, o kai jos nėra, darome viską, kad ją pasiektume“¹⁵, — rašė jis Menekėjui. Ir Epikūras giliai tiki, kad, pažinus tiesą ir pagal ją gyvenant, užtikrintai pasiekama laimė. Todėl Epikūro, kaip ir Demokrito, fizika, logika ir etika pajungtos vienam ir tam pačiam tikslui. Remdamiesi tuo, kad sielos atomų judėjimas apsprendžia sąmonės būseną, abu materialistai atkreipia dėmesį ir į aktyvią mąstymo jėgą, reguliuojant atomų judėjimą. Ir Demokritas, ir Epikūras, pabrėžia proto vaidmenį etikoje ir moko, kad žmogus sąmoningai gali formuoti savo mintis ir tvarkyti psichikos atomų judėjimą. Iš čia ir siūlosi išvada, kad Epikūras ne tik fizikoje, bet ir etikoje yra labai artimas Demokritui. Be to, teorija apie spontaninį atomų atsitraukimą nuo tiesialinijinio judėjimo Epikūras praplečia Demokrito materializmą. Per šią teoriją Epikūro sistema tapo labiau nuoseklią, o etikos ir fizikos ryšys joje pasidarė dar glaudesnis. Tas savo ruožtu padėjo šiam senovės išminčiui išvengti to meto stoikams būdingų nenuoseklumų, kurie, būdami deterministai fizikoje, etines problemas sprendė indeterministiškai.

Pagrindinė Epikūro mintis yra ta, kad laimei pakanka skausmo nebuvimo. „Iš tikrųjų, malonumo mums reikia tada, kai jam trūkstant, jaučiame skausmą, o kai skausmas praeina, mums jau nereikia malonumo“¹⁶. Natūrali žmogaus būseną, kai jis nejaučia nieko blogo, jau yra maloni, ir pats gyvenimas yra džiaugsmas, jei tik kūnas yra sveikas ir siela rami. Pati organizmo struktūra užtikrina džiaugsmą, nes, kol žmogus yra gy-

¹¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Из ранних произведений, стр. 42.

¹² *Diogenes Laertius*, cit. veik., IX, 44, p. 182.

¹³ *Diogenes Laertius*, cit. veik., X, 63, p. 252.

¹⁴ Ten pat, 64—65, p. 252—253.

¹⁵ Ten pat, 122, p. 280.

¹⁶ Ten pat, 128, p. 283.

vas — malonumas gyventi visada yra didesnis už bet kurį skausmą, o kai skausmas paima viršų, gyvenimas baigiasi, ateina mirtis¹⁷.

Be to, Epikūro požiūriu ne visi malonumai yra vienodi ir ne visi vienodai reikšmingi. Jis skiria dvi malonumo rūšis: pasyvų malonumą (stabilitas voluptatis) ir aktyvų malonumą (voluptas in motu)¹⁸. Svarbesnis ir reikšmingesnis yra pasyvus malonumas. Jis pasireiškia kaip ataraksija — vidinė ramybė ir apovija — kūno skausmų nebuvimas. Šios rūšies malonumas ir yra laimingo gyvenimo pagrindas¹⁹. Tai gyvenimo džiaugsmo malonumas, kuriam jokių išorinių dirgiklių nereikia.

Pasyvaus malonumo supratimas čia yra sąlyginis. Tai ne absoliutus pasyvumas ir ramybė, nes kiekviename organizme taisyklingai juda atomai. Ramybė čia reiškia taisyklingą ir harmoningą judėjimą, nes tik toks ir užtikrina gyvenimo džiaugsmą. Šitoks pagrindinis malonumo supratimas, atrodo, iš esmės skiriasi nuo to, kaip malonumą suprato Aristipas²⁰.

Kirenaiko nuomone, laimę sudaro malonumų suma, o kiekvienas malonumas yra trumpalaikis ir būtinais siejasi su aktualių judėjimu. Malonumui ir nemalonumui yra būtini išoriniai dirgikliai, kurie žmogaus kūne sukelia atitinkamus grynai subjektyvius judėjimus. Iš čia pagrindinis Aristipo etikos kryptingumas — gyventi šia diena ir išnaudoti trumpalaikį malonumą. Epikūro nuomone, pagrindinis, su gyvybės kultu siejamas, malonumas turi negatyvų turinį. Šiam malonumui nereikia jokių išorinių dirgiklių. Čia malonumas visų pirma remiasi pačiu esybės pajautimu ir organizmo struktūros harmonija. Taigi, šis malonumo supratimas yra artimesnis Demokritui, pagal kurį harmoningas ir sutvarkytas atėmų judėjimas garantuoja pusiausvyrą, ramybę ir laimę, kurią jis vadina eufimija. Tiesa, Demokrito eufimija yra tapatinga dorybei. Tai būseną, kurioje širdis paklūsta protui ir neprileidžia prie jokių blogų veiksmų. Todėl Demokrito eufimija nesutampa paprastai su malonumu, bet ji yra pagrindinė tobulų ir esminių malonumų sąlyga. Demokrito požiūriu ne malonumai sudaro laimę, kuri čia sutapatinama su dorybe, bet, atvirkščiai — dorybė sudaro tikrą malonumą. Pastarąjį gali patirti tik doras, t. y. laimingas, žmogus. Tuo tarpu Epikūro etikoje svarbiausia yra malonumo sąvoka. Dėl to jo etika vadinama hedonistine. Malonumas čia sutapatinamas su laime ir jis tampa pagrindiniu gyvenimo kriterijumi. Grožis, dorybė ir kiti panašūs dalykai čia vertinami tik tiek, kiek jie teikia malonumo. Priešingu atveju mąstytojas siūlo nuo jų nosisukti²¹. Antruosius, aktyviusius malonumus sąlygoja išorinės priežastys. Tai ir yra tie malonumai, apie kuriuos bus kalbėjęs Aristipas, bet ir šių pastarųjų esmę abu filosofai aiškino širtingai.

Epikūrizmas aktyvų judėjimą supranta, kaip organizmo perėjimą iš vienos būsenos į kitą. Šiems malonumams būtinos dvi sąlygos: reikia ko nors troškėti ir turėti galimybę tą troškimą patenkinti. Todėl ši malonumo rūšis visada yra susijusi su baime, kad troškimai nebus patenkinti. O nepatenkintas troškimas sukelia kančią. Vadinasi, aktyvus malonumas pats savaime jau siejasi su baime ir kančia. Išminčiaus uždavinys yra kiek galima riboti troškimus ir tuo pačiu mažinti baimės ir kančios galimybes.

Troškimus apriboti galima, nes jie yra nevienarūšiai.

Epikūras juos suskirsto į: 1) natūralius ir būtinus, kurie išlaisvina iš skausmo, pavyzdžiui, noras atsigeriti, kai esi ištroškęs; 2) natūralius, bet nebūtinus, tokius, kurių patenkimas yra malonus, bet neapsprendžia skausmo pašalinimo, pavyzdžiui, prašmatnūs valgiai ir 3) įsivaizduojamus,

¹⁷ Ten pat, 140, p. 288.

¹⁸ Cicero M. T., cit. veik., Lib. II, cap. 5, 16, p. 57.

¹⁹ Diogenes Laertius, cit. veik., X, 128, p. 282—283.

²⁰ Ten pat, II, 87—92, p. 116—118.

²¹ Материалисты древней Греции, стр. 226.

arba nenatūralius ir nebūtinus²², pavyzdžiui, garbės ar turtų siekimas. Epikūras tvirtina, kad žmogaus laimei pakanka patenkinti tik natūralius ir būtinus troškimus. Tam nereikia nei didelių pastangų, nei komplikuočių priemonių. Tačiau, siekiant laimės, yra būtina suprasti, kiek pavojingi yra įvairūs įsivaizduojamieji poreikiai, o taip pat natūralūs, bet nebūtinai, jei jie yra traktuojami kaip būtini. Atskirti, kas natūralu ir būtina bei kas žmogui nekenkia, padeda protas. Filosofas moko, kad nereikia siekti kiekvieno malonumo ir vengti kiekvieno skausmo²³. Juk ne paslaptis, kad yra malonumų, po kurių eina didelės kančios ir skausmai, o yra ir tokių, kuriuos pasiekus, netenkama kitų, didesnių malonumų. Panašiai yra ir su skausmu. Laiku ir protingai pasirinktas skausmas, pavyzdžiui chirurgo operacija, gali padėti išvengti didesnio skausmo arba net užtikrinti malonumą ateityje.

Epikūras specialiai pabrėžia turtų ir garbės siekimo pavojų. Daugelis žmonių, būdami turtingi ir turėdami gerą padėtį visuomenėje, jaučiasi nelaimingi. Tokių žmonių pavyzdys akivaizdžiai rodo, kad materialinių gėrybių perteklius laimės neužtikrina. Dar daugiau. Epikūras galvoja, kad turtingųjų kančios yra pelnytos, nes tų žmonių sielos dažniausiai yra sugedusios ir vergiškos. Sekdamas Epikūru, Lukrecijus juos lygina su kiaurais indais, kurių niekada negalima pripildyti, o tai, kas į tą indą patenką, įgauna kažkokį pasibiaurėtiną kvapą²⁴. Epikūro nuomone, „prašmatnybėmis geriausiai džiaugiasi tie, kuriems mažiausiai jų reikia“²⁵. Tikrai alkanas žmogus jaučia didžiausią malonumą, gavęs duonos ir vandens. Paprasti valgiai lygiai taip pat numalšina alkį, kaip ir prašmatnūs patiekalai. Dar daugiau. Paprastesnis maistas pagerina sveikatą, darbingumą ir nuotaiką. Lygiai taip pat yra ir su kitomis materialinėmis gėrybėmis. Išmokęs apriboti savo norus ir pasitenkinti mažu, žmogus tampa laisvas. Epikūrietis moka išlikti materialiai nepriklausomas net tada, kai jis gyvena nepriekliujė.

Panašiai Epikūras vertina ir meilę bei fiziologinį žmonių bendravimą. Tai nėra blogis, o dargi priešingai. Tačiau ir čia būtinas protas. Neprotingas šios rūšies malonumų vertinimas ir mėgavimasis jais dažnai yra didelių ir visai nebūtinų skausmų priežastimi.

Sitoks Epikūro pateiktas aktyviųjų malonumų vertinimas taip pat atitinka Demokrito pažiūras. Demokrito aforizmuose tvirtinama, kad didžiausias gėris yra gera nuotaika, tačiau pastarąją užtikrina ne kiekvienas malonumas. Ne fizinės jėgos ir ne pinigai, o tik teisumas ir įvairiapusis išmintingumas daro žmones laimingus²⁶. Menas laimingai gyventi yra pasitenkinti tuo, ką turi, ir trokšti tik būtinų dalykų.

Palyginus epikūriečius su kirenaikais, iškyla dar vienas momentas, skiriantis šias filosofijas. Epikūras malonumus laipsniuuoja. Jis aiškiai atskyrė dvasinius malonumus nuo kūniškų malonumų. Tiesa, tos dvi malonumų rūšys nėra priešpastatomos, nes pagrindinis malonumas — gyvenimo džiaugsmo malonumas — apima ir dvasią, ir kūną. Be to, kūniški malonumai dažnai būna pirmesni už dvasinius. Tačiau dvasiniams malonumams Epikūro filosofijoje skiriama neginčijamai didesnė reikšmė²⁷. Ir čia Epikūro mintys atitinka Demokritą, kuris didžiausią reikšmę skyrė dvasinei ramybei, gerai nuotaikai²⁸. Tuo tarpu Aristipas aiškino atvirkš-

²² *Diogenes Laertius*, cit. veik., X, 127, p. 282.

²³ Ten pat, 129, p. 283.

²⁴ *Lukrecijus*, cit. veik., p. 421.

²⁵ *Diogenes Laertius*, cit. veik., X, 130, p. 283.

²⁶ *Материалисты древней Греции*, стр. 155.

²⁷ *Diogenes Laertius*, cit. veik., X, 137, p. 286.

²⁸ Ten pat, IX, 45, p. 182.

čiai. Jis akcentavo fizinį faktorių ir kūniškus malonumus vertino labiau už dvasinius. Pripažindamas, kad malonumą ir skausmą sukelia judėjimas, vykstaš juntančiame subjekte, Aristipas malonumo ir skausmo būsenas sieja tik su dabartimi²⁹. Ateities malonumą turėtų sukelti judėjimas, kurio dar nėra, o praeities malonumą — judėjimas, kuris jau išnyko. Tuo tarpu mes susiduriame tik su dabartimi, ir Aristipas siūlo ją išnaudoti taip, kad būtų galima patirti intensyviausią, niekieno neдрumsčiamą malonumą.

Sprendamas šią problemą, Epikūras aiškino ją žymiai giliau. Jis suprato vaizduotės ir atminties reikšmę ir jų vaidmenį, formuojantis malonumo jausmui. Atsiminimai ir vaizduotė prailgina malonumo trukmę. Jutiminis malonumas garantuoja tik trumpalaikį džiaugsmą, o dvasiniai malonumai pajėgia apimti praeitį, dabartį ir ateitį, ir dėl to jie yra žymiai intensyvesni ir pajėgesni užtikrinti gyvenimo laimę. Vaizduotė, atmintis ir protas įgalina mintimis sugrįžti prie buvusių malonumų ir, mokantis iš praeities, vengti nelaimių dabartyje ir pasirinkti gyvenimo kryptį ateičiai. Pagaliau buvusių malonumų ir džiaugsmo prisiminimas padeda lengviau išgyventi esamą skausmą. Šitai, kaip ir daugelio kitų savo skelbiamų tezių teisingumą, Epikūras pats patikrino. Paskutinėmis savo gyvenimo dienomis, sunkiai sirgdamas, jis rašė Idomenėjui: „Baigdamas savo palaimintą ir paskutinę dieną, pranešu tau, kas darosi. Pūslės ir žarnyno skausmas yra toks didelis, kad didesnis jau negali būti. Tačiau visiems tiems kentėjimams priešinasi galingas, iš mano samprotavimų plaukiantis, sielos džiaugsmas...³⁰ Todėl, lyginant Epikūrą, Demokritą ir Aristipą, siūlosi išvada, kad Epikūro hedonizmas nuo Aristipo hedonizmo skiriasi iš esmės. Tuo tarpu Epikūro ir Demokrito filosofijoje reikia konstatuoti daug bendro ne tik fizikoje, bet ir etikoje. Abu šie filosofai malonumus skiria į dvasinius bei kūniškus malonumus ir labiau vertina dvasinius malonumus. Abu jie etiką sieja su fizika, teigdami, kad sielos atomų judėjimas apsprendžia sąmonės būseną. Pagaliau, abu jie pabrėžia proto vaidmenį etikoje, pripažindami, kad žmogus sąmoningai gali koreguoti sielos atomų judėjimą ir taip pasiekti eutimiją arba ataraksiją.

Proto vaidmenį Epikūro etikoje labai aiškiai rodo keturi Epikūro pamokymai laimei pasiekti, šalinant tai, kas jai trukdo.

Epikūras ne kartą pabrėždavo, kad laimę ir gyvenimo džiaugsmą temdo dievų ir mirties baimė bei skausmas. Stipriausias ginklas, kovojant su baime ir malšinant skausmą, yra protas, apginkluotas fizikos ir logikos žiniomis. Laiške Menekėjui keturiose tezėse Epikūras išdėsto svarbiausius laimės pasiekimo kelius. Glausta forma tos tezės yra tokios: dievų bijoti nėra pagrindo; mirtis yra neįjuntama; tai, kas gera, lengva įgyti; blogį pergyventi nėra sunku.

Epikūras neginčijo dievų buvimo iš viso. Dievai, pasak Epikūro, tai laimingos ir nesunaikinamos būtybės³¹. Jie neturi kūno, bet turi kažką panašaus į kūną, neturi kraujo, bet turi kažką panašaus į kraują. Kiekvieną atveju jie turėtų būti iš atomų, nes be atomų ir tuštumos nieko nėra. Dievai — patys gyvena be jokių rūpesčių ir neapkrauna rūpesčiais kitų. Gyvena jie tarp pasaulių ir nesikiša nei į jų eigą, nei į atskiro žmogaus gyvenimą. Jei dievybė rūpintųsi pasauliu, žmonėmis ir jų likimu, tai ji nuolatos būtų apkrauta rūpesčiais ir negalėtų būti laiminga. Tuo tarpu laimė, anot Epikūro, yra neatskiriamas dievo atributas. Dievybė čia lyg laimės, džiaugsmo ir malonumo įsikūnijimo idealas. Tai idealas, kurio ir siekia žmogus. Tačiau Epikūras žino, jog liaudis tiki, kad pasaulį sukūrė dievai

²⁹ Ten pat, II, 88, p. 116.

³⁰ Ten pat, X, 22, p. 232—233.

³¹ Ten pat, 123, p. 280.

ir kad jie jį tvarko — siunčia ir tildo audras, tranko perkūnais, baudžia ligomis. Jie tiki, kad gausiomis aukomis galima permaldauti jų pyktį ir išgauti malonių.

Svarbu pažymėti, kad senasis graikų išminčius nepasitenkina konstatavęs tikėjimo faktą. Jis aiškina tai, kas pagimdo tokį tikėjimą ir kovoja su juo, kaip su pavojingu reiškiniu, gimdančiu įvairius prietarus ir drumsčiančiu žmogaus ramybę. Svarbiausia tikėjimo priežastimi Epikūras laiko tai, kad žmonės nežino tikrųjų priežasčių, kas sukelia tokius reiškinius, kaip audros, žemės drebėjimai, epidemijos ir kt. Todėl efektyviausia kovos su tikėjimo prietarais priemonė yra moksliskai išaiškinti pasaulį ir jo reiškinius. Remdamasis fizikos žiniomis, Epikūras įrodinėja, kad pasaulio nesukūrė joks dievas ir niekas iš dievų nesirūpina dabartinio pasaulio eiga. Pasaulyje veikia tik mechaninės priežastys, kurioms veikiant, iš atsitiktinių atomų susidūrimų atsirado ir atsiranda pasauliai. Tokiu pat būdu atsirado ir atsiranda žmonių bei gyvūnų organizmų struktūros. Iš daugelio atsitiktinių kūrinių išliko tik tie organizmai, kurie labiausiai buvo pritaikę prie gyvenimo sąlygų. Todėl apie jokių dievų kryptingumą čia negali būti ir kalbos. Sekdamas Epikūru, Lukrecijus juokiasi iš tų, kurie tvirtina, kad pasaulį dievai sukūrė žmogui. Gyvenimas rodo, kad žmogus pasaulyje visai nėra privilegijuotas. Gimsta jis silpnesnis už bet kurį gyvūną, gimsta nuogas ir bejėgis. Gamta jam greičiau yra pamotė, negu motina. Todėl tikėjimas, kad dievai sukūrė žmogui puikų pasaulį, prieštarauja protui. „Visos tos pasakos, Memijau, ir prasimanymai šitie esti tikra beprotybė“, — sako Lukrecijus³².

Pagaliau, nurodo Epikūras, kiekvienas paprastas žmogus pasaulyje įžiūri daugybę klaidų ir netobulumų, kurie negali būti suderinami su įsivaizduojamu dieviškuoju intelektu ir gerumu. Jei dievai iš tikrųjų rūpinęsi pasauliu, tai jie negalėtų toleruoti tiek skriaudų ir neteisybės. Tuo tarpu senasis filosofas akivaizdžiai matė, kaip jo visuomenėje geruosius dažnai persekioja vargai, negandos, tremtis, o blogieji gyvena laimingai, didžiuodamiesi savo garbe ir visuomeniniu vaidmeniu. Mirtis taip pat negali būti suderinama su dievų išmintimi. Vieni miršta senatvėje, kiti — pačiame amžiaus žydėjime, kiti net vaikystėje. Kare žūva taip pat dažniausiai drąsūs. Pagaliau ir pamaldžių žmonių dievai neapsaugo nuo nelaimių, o dievams statytas šventoves daužo perkūnija. Visi tie faktai rodo, kad dievai jokios galios pasaulyje neturi, kad gamta vystosi pagal savo vidinius dėsnius. Lukrecijus tą mintį poetiškai išreiškė šitaip:

Jeigu kaip reikiant tat supratai, tau staiga pasirodys,
laisvės gamta kupina, išdidžių šeiminingų netekus
savo valia, be dievų dalyvavimo, kurianti visa³³.

Štai iš čia ir vedama labai svarbi išvada etikai. Jei dievai pasaulio netvarko — ir bijoti jų nėra prasmės. Kovoiant už laimingą gyvenimą, svarbiausia yra pažinti gamtos dėsningumą ir pagal jį tvarkyti savo gyvenimą. Todėl, nors paties Epikūro ateistu mes ir nevardiname jau vien dėl to, kad jis, būdamas savo epochos sūnumi, vis dėlto pripažino dievus, tačiau jo etikos, kaip ir fizikos turinys yra puikus ateistinio mokslo pavyzdys. To mokslo argumentacija, įrodant, kad gamta ir žmonių gyvenimas vystosi be dievų pagalbos, yra įdomi ir mūsų dienų mąstančiam žmogui. Epikūras įrodinėja, kad viską, ko reikia laimingam gyvenimui, žmogui duoda gamta ir nuo paties žmogaus priklauso, kaip jis mokės savo gyvenimą tvarkyti.

³² Lukrecijus, cit. veik., p. 339.

³³ Ten pat, p. 171.

„Neprotinga prašyti dievų to, ką žmogus pats pajėgia sau parūpinti“³⁴. Tuo tarpu noras atsakomybę už savo gyvenimą perkelti dievams yra, Epikūro nuomone, tingėjimo, o dar dažniau neprotingumo išdava. Kita vertus, galingų ir viską numatančių dievų kulte slypi brutaliųjų jėgos ir garbės kultas, kuris žmogų demoralizuoja. Todėl tikėjimas ir dievų baimė nedaro žmogaus tobulu ir nepadedą tapti laimingu³⁵.

Be dievų baimės, žmogų kankina dar ir mirties baimė. Mirties problema graikų filosofijoje buvo nagrinėjama ir anksčiau. Epikūras, tęsdamas savo pirmtakų filosofų darbą, imasi išaiškinti šią individo neišvengiamo žuvimo tiesą.

Ir reikia pasakyti, kad Epikūro mokslas apie mirtį nėra vien kova su priešmirtine baime arba pomirtinėmis kančiomis. Šį mokslą filosofas paremia giliais samprotavimais apie gyvenimą ir jo esmę. Todėl tai yra svarbi nagrinėjamos etikos dalis.

Epikūro nuomone, neprotinga yra kalbėti apie mirties baimę, nes juk žmogų kankina ne pati mirtis, o tik jos laukimas. Pati mirtis žmogui nieko nereiškia, nes, kol žmogus gyvas, mirties dar nėra, o kai ateina mirtis — nėra jau žmogaus³⁶. Gyvyjū mirtis nepasiekia, o mirusiems ji jau neturi reikšmės. Todėl tikrasis išminčius-epikūrietas nesiveržia išeiti iš gyvenimo, bet ir nebijo mirties. Gyvenimas jam nėra našta, o negyvenime jis taip pat nemato nieko blogo³⁷.

Mirties baimė, teigia Epikūras, pasireiškia kaip priešmirtinio skausmo baimė, arba kaip pomirtinių kančių, arba kaip nebūties baimė. Kai dėl priešmirtinio skausmo, tai vienoje iš savo tezių Epikūras įrodinėja, kad kiekvieną skausmą pergyventi yra nesunku. O pomirtinių kančių ir nebūties baimė taip pat yra beprasmiška. Aiškinantis šias Epikūro mintis, reikėtų prisiminti, kad praktiškas senojo pasaulio žmogus, samprotaudamas apie pomirtinį gyvenimą, daugiau bijojo bausmės už savo kaltes žemėje, negu kad tikėjosi laimės ir atpildo už nelabai aiškius nuopelnus. Pomirtinį gyvenimą senasis graikas vaizdavo labai pesimistiškai. Net išmintingiausi ir teisingiausi žmonės ten galėjo tikėtis tik kažkokios liūdno vegetacijos. Dėl to į pomirtinį gyvenimą jie nesiveržė. Achilas, pavyzdžiui, bevelija žemėje būti menkiausiu samdiniu, negu karaliauti mirusiems³⁸. Epikūras mokliškai griaua tokias žmonių pažiūras į pomirtinį gyvenimą ir su tomis pažiūromis susijusią baimę. Liaudies padavimus apie pomirtines bausmes epikūričiai laiko simboliais tų kentėjimų, kurių žmogus susilaukia už savo aistras ir nusikaltimus čia žemėje³⁹.

Po mirties nėra ko bijoti, nes su mirtimi žmogui baigiasi viskas. Žmogus žūva ir jau nebelieka subjektu, kuris jaustų kančias. Jausti gali tik atitinkami sudėtiniai kūnai, o ne atskiri atomai⁴⁰. Sudarantieji žmogų atomai po mirties išsisklaido tuštumoje ir, dėsningai judėdami, jie gali vėl įeiti į naujas sistemas, sudaryti naujus kūnus. „Niekas iš mūsų nėra į pragarą juodą bedugnę,— sako Lukrecijus,— nes reikalinga medžiaga augti kartoms būsimosioms“⁴¹.

Maloniai žmogui gyventi trukdo ir nebūties baimė, baimė prarasti individualią egzistenciją. Epikūras aiškino, kad baimė prieš nebūtį gimdo giliai įsiaknijęs gyvybės instinktas, prisirišimas prie gyvenimo, jo pervertinimas. Priešingai bet kuriam idealistui, mūsų filosofas mokė žmogų

³⁴ Материалисты древней Греции, стр. 223.

³⁵ Lukrecijus, cit. veik., p. 425.

³⁶ Diogenes Laertius, cit. veik., X, 125, p. 281.

³⁷ Ten pat, 126, p. 281.

³⁸ Homeras, Odisėja, V., 1964, XI, 489—492, p. 207—208.

³⁹ Lukrecijus, cit. veik., p. 239.

⁴⁰ Diogenes Laertius, cit. veik., X, 65, p. 252—253.

⁴¹ Lukrecijus, cit. veik., p. 237.

apie mirtį galvoti drąsiai. Juk atskiro individo gyvenimas ar jo mirtis visatos požiūriu nėra jau tokie reikšmingi, kaip kad jis pats apie tai galvoja. Kiekvienas žmogus tapo realybe tik todėl, kad atsitiktinai gimė, tačiau kiekvieną minutę jis gali mirti, ir nebaigtinėje visatoje niekas iš esmės dėl to nepasikeis. Miršta individai, o žmonių giminė lieka, ir joje niekas nepasikeičia. Todėl reikia įsisąmoninti, kad daugelio dalykų gyvenime galime išvengti, bet mirties požiūriu visi esame lygūs. Mirtis žmogui neišvengiama. Lukrecijus III knygoje išvardina daugelį garbingų ir protingų vyrų, kurių mirtis nepasigailėjo. Net „Šviesią kelionę užbaigęs, pasimirė pats Epikūras, giminę visą žmonių savo genijum aiškiai pralenkęs“⁴², tai ir kiekvienam kitam žmogui nėra ko piktintis mirčiai ateinant.

Epikūras teigia, kad nesaikingai prie gyvenimo prisiriša ir trokšta amžinybės tik tas, kas negalvoja. Filosofas vadovaujasi protu, todėl jis sugebės maloniai išgyventi gyvenimą ir pasišalins iš jo be gailės. Gyvenimas jam netrukdo, o negyvenimas taip pat neatrodo baisus. Todėl, nors ir žinodamas, kad džiaugsmą teikia tik gyvenimas, bet, rūpindamasis gražiu gyvenimu, jis kartu rūpinasi ir jo gražia pabaiga. Laisvas ir protingas žmogus nepažiūps gyvenimo, bet naudojasi juo ir gyvena laimingai. Gyvenimą Epikūras lygina su maistu, kai mes jį renkamės ne pagal gausumą, bet pagal skonį, taip ir gyvenimo vertę apsprendžia ne jo ilgumas, bet jo produktyvumas⁴³.

Panašiai Epikūras įrodinėja, kad tai, kas gera, yra lengvai pasiekiamą, o skausmą pergyventi yra nesunku. Mąstytojas visų pirma čia galvoja apie malonumą tokį, kaip jis jį supranta, ir apie priemones jam pašalinti. Malonumą, kaip jau buvo sakyta, sudaro bet kokio skausmo pašalinimas. „Kur yra malonumas, ten, kol jis yra, nėra nei skausmo, nei liūdesio, nei abiejų jų kartu“⁴⁴.

Mokydamas žmogų gyventi laimingai, Epikūras galvoja tik apie tokius malonumus, kurių stoka sukelia neišvengiamą skausmą, pavyzdžiui, alkį, troškulį, šaltį, arba dvasinį skausmą — baimę. Kiekvieną šį skausmą pašalinus, sugrįžta malonumas, ir žmogui yra gera. Vadinasi, svarbu yra mokėti pasirinkti malonumus, mokėti tvarkyti savo gyvenimą. Štai ir čia svarbiausią vaidmenį turi protas, apsišarvavęs žiniomis. Filosofo požiūriu žmogus privalo išnaudoti kiekvieną gyvenimo valandėlę ir savo veiksmus tvarkyti taip, kad jie užtikrintų jo siekiamą laimę. Tam reikalui kiekvienas veiksmas turi būti protingai nukreipiamas į pagrindinį gyvenimo tikslą. Todėl protą Epikūras ir laiko didžiausiu gėriu. „Atsimink,— sako epikūrietis,— kad, būdamas iš prigimties mirtingas ir turėdamas ribotą (gyvenimo) laiką, savo protavimu apie gamtą pakilai į nepabaigiąmybę bei amžinybę ir žiūrėjai tai, kas yra ir kas bus, ir tai, kas buvo“⁴⁵. Protas išskyrė žmogų iš visos gamtos, protas ir turi parodyti kelią, kaip tapti laimingu. Protas išmoko žmogų nepasitenkinti trumpalaikiais malonumais, o pasirinkti tokius, kurie jo visą gyvenimą padarys malonų. Todėl, pasirenkant dalykus, Epikūras siūlo visų pirma apsvarstyti „kas su manimi bus, jei įvyks tai, ko noriu, ir jei neįvyks“⁴⁶. Ir dėl to visai nėra reikalo eiti prieš prigimtį. Epikūrietis iš esmės yra priešingas stoikui, kuris, Antistenio žodžiais tariant, „geriau sutiktų išeiti iš proto, negu patirti malonumą“⁴⁷, kuris skausmą rinkdavosi dėl paties skausmo, laikydamas jį

⁴² Lukrecijus, cit. veik., p. 241.

⁴³ Diogenes Laertius, cit. veik., X, 126, p. 281.

⁴⁴ Ten pat, 139, p. 288.

⁴⁵ Материалисты древней Греции, стр. 219.

⁴⁶ Ten pat, p. 223.

⁴⁷ Diogenes Laertius, cit. veik., VI, 3, p. 296.

dorybė. Tokį asketizmą, būtinų ir natūralių žmogaus poreikių ignoravimą, Epikūras laikė nenuoširdžiu ir nepriimtiniu. Protingai tvarkant gyvenimą, geriausia yra siekti, kas būtina, o tokių dalykų, kurie nors ir natūralūs, bet nebūtinai, filosofas pataria siekti tik tokiais atvejais, jei jie nėra kenksmingi⁴⁸.

Kai dėl skausmo, tai, aišku, kad Epikūras jį laiko blogiu, kuris ne toks jau didelis, kaip žmonėms dažnai atrodo. Vertinant skausmą, lemiamą reikšmę vėl turi protas. Išminčius reikalauja drąsos ir mokėjimo išgyventi kiekvieną skausmą. Jis nurodo, kad labai didelis skausmas ilgai trukti negali, nes po jo eina mirtis, kuri nutildo bet kokį skausmą. O kai jis būna ne toks didelis, tada nesunku jį ir iškentėti, nes gyvenimo džiaugsmas tokiais atvejais yra didesnis už skausmą⁴⁹. Žmogus visada turi didžiulį gyvenimo džiaugsmo lobyną, kurį skausmas gali tik iš dalies sumažinti, bet niekada negalės visai sunaikinti. Ypatingai tai turėtų prisiminti seni žmonės, kurie, išgyvenę ilgą gyvenimą, skundžiasi senatve ir jos nelaimėmis.

Labai jautriai Epikūras kreipiasi į žmones, kurie jaučiasi nelaimingi dėl nuo paties žmogaus nepriklausančių objektyvių priežasčių (kūno sužalojimų ir pan.); tačiau bara juos, jei jie per daug skundžiasi savo likimu. Tokius žmones išminčius mokė ne tik drąsiai ir kantriai išgyventi savo nedalią, bet ir išmokti nereaguoti į kūno trūkumus, o dargi net juos panaudoti džiaugsmui. Jiems jis pavyzdžiu rodė dvasiškai stiprius ir garbingus žmones, kurie, vadovaudamiesi protu, išsiugdė vidinę laisvę bei dvasios stiprybę ir, pastarosioms padedant, gyveno laimingai ir maloniai.

Malonumo sąvokos analizė rodo, kad Epikūras moko žmogų protingai pasirinkti tai, kas patenkina jį patį. Šitoks egoizmas būdingas epikūrizmui, sprendžiant visas etines problemas: meilę, draugystę, visuomeninį gyvenimą ir pan. Tiesa, Epikūro etikoje egoizmas suprantamas dinamiškai. Jis gali pasireikšti, kaip agresyvus egoizmas, suprantamas kaip rūpinimasis vien tik kūno poreikiais. Tokį vienašališką egoizmą Epikūras smerkia ir nepateisina. Kita egoizmo rūšis yra protingas egoizmas, kuris pasireiškia, analizuojant malonumus ir atsirenkant iš jų tik tuos, kurie apsprendžia individo laimę. Tačiau kiekvienu atveju dėmesio centre yra individas, kuris ir yra pats sau tikslas. Visą likusį pasaulį šis individas traktuoja tik kaip priemonę savo laimei pasiekti, o tais atvejais, kai aplinka jo siekiamam tikslui padėti negali, jis nuo jos traukiasi, ją ignoruoja. Dėl to Epikūro etika yra stebėtojiška ir nekovinga.

Pagaliau ir žmogaus elgesio normos čia aiškinamos, nesiejant jų su materialinėmis gyvenimo sąlygomis. Žmogaus elgesio normų pagrindas Epikūro etikoje siejamas su sąmone, mąstymu. Tai ir yra silpnoji šios etikos pusė, jos istorinis ribotumas. Tačiau, nežiūrint visų jos trūkumų, Epikūro etika yra didelis antikinės minties pasiekimas. Susieta su atomistine fizika, ji, profesoriaus Makovelskio žodžiais tariant, iš apačios tampa materialistine ir tik iš viršaus dar lieka idealistine⁵⁰. Pagaliau šioje etikoje atsiskleidžia pasitikėjimas ir meilė žmogui. Gyvendamas suiručių epochoje, kada visuomeninės vertybės buvo beatodairiškai niekinamos, Epikūras atkreipė dėmesį į patį žmogų, parodydamas, kad ten slypi didžiulės žmogiškosios vertybės. Supažindinęs savo epochos žmogų su šiomis vertybėmis, filosofas mokė jį nustatyti ribą tarp nuodėmės ir dorybės, tarp

⁴⁸ Материалисты древней Греции, стр. 220.

⁴⁹ Diogenes Laertius, cit. veik., X, 140, p. 288.

⁵⁰ А. О. Маковельский, Древнегреческие атомисты, Баку, 1946, стр. 144.

malonumo ir skausmo ir tuo užsitikrinti sveikatingumą bei dvasios ramybę. Ir, svarbiausia, kad šitai pasiekti gali kiekvienas, kas tik turi valią ir protą.

Vilniaus Valstybinis
V. Kapsuko vardo universitetas
Filosofijos katedra

Įteikta
1965 m. gegužės mėn.

ПОНЯТИЕ УДОВОЛЬСТВИЯ В ЭТИКЕ ЭПИКУРА

К. РИЦКЕВИЧЮТЕ

Резюме

На основе анализа понятия удовольствия в статье отмечается взаимосвязь между натурфилософией и этикой Эпикура и указывается, что этические взгляды античного материалиста являются закономерным следствием его общефилософского мировоззрения. Подчеркивая отличие понимания удовольствия Эпикуром и Аристиппом, делается вывод, что не только натурфилософию Эпикура, но и его этику следует считать продолжением учения Демокрита. Отсутствие историко-материалистической основы приводит этику Эпикура к идеализму. Индивидуалистический и созерцательный ее характер объясняется исторической эпохой и социальной обусловленностью самого мыслителя.